

Magdalena Dolińska

FRANCUSKA USTAWA O MUZEACH

Francja jest krajem o bogatych tradycjach kulturowych, obfitującym w zabytki przeszłości, umiejącym też o swoje dziedzictwo skutecznie dbać, czego świadectwem jest troska państwa o muzea, niezwykle tam liczne i różnorodne, obejmujące zakresem swoich zbiorów niemal wszystkie obszary rzeczywistości. Spośród ponad 2200 muzeów francuskich ponad połowa ma prawo do używania nadawanego przez Ministerstwo Kultury tytułu *Musée de France* (Muzeum Francji), który jest dla zwiedzających swego rodzaju znakiem jakości, potwierdzającym rangę zbiorów i wysoki poziom opieki nad nimi, dla instytucji zaś oznacza możliwość korzystania z pomocy i opieki państwa. Warunki uzyskania tego tytułu – trwałe charakter zbiorów i działalność o charakterze niekomercyjnym, polegająca na ich ochronie, udostępnianiu, prowadzeniu edukacji oraz badań naukowych i ich popularyzacji – określiła ogłoszona w 2002 roku ustawa o muzeach Francji, w 2004 roku włączona do Kodeksu dziedzictwa, w którym zgrupowano rozporządzenia prawne dotyczące dziedzictwa kulturowego oraz związanych z jego ochroną instytucji kulturalnych¹.

*

Pierwsza francuska ustawa o muzeach, obejmująca wszystkie rodzaje instytucji muzealnych i całość ich działania, została we Francji ogłoszona stosunkowo późno, bo dopiero w 2002 roku. Nie znaczy to, rzecz jasna, że wcześniej nie było regulacji prawnych dotyczących tego typu instytucji – wręcz przeciwnie, było ich stosunkowo wiele, o ograniczonym jednak zasięgu, odnosiły się bowiem tylko do określonych rodzajów muzeów lub do części ich działalności. Muzea narodowe i lokalne, muzea należące do różnych ministerstw, instytutów naukowych, uniwersytetów, muzea sztuk pięknych, muzea nauk przyrodniczych – wszystkie te i inne ich rodzaje traktowano osobno, stosując wobec nich różne rozwiązania prawne i administracyjne. Próby objęcia tymi samymi regulacjami prawnymi większej liczby tych instytucji prowadziły do grupowania ich na różne kategorie – w 1882 roku podzielono je na państwowe oraz miejskie i departamentalne, w 1945 roku na narodowe, klasyfikowane i kontrolowane, w 2002 roku na państwowe i samorządowe.

¹ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées de France; Code du patrimoine. Version consolidée au 20 mai 2010* [na: <http://www.legifrance.gouv.fr>].

Warto przypomnieć w tym miejscu, że historia muzealnictwa publicznego rozpoczęła się we Francji pod koniec XVIII wieku, gdy zniszczenia i straty, jakie kultura francuska poniosła w wyniku wydarzeń rewolucyjnych, uświadomiły konieczność jej ochrony. W tym to właśnie czasie zrodziło się pojęcie i świadomość dziedzictwa przeszłości, jako czegoś wspólnego, należącego do całego narodu. Wtedy też państwo francuskie przyjęło na siebie obowiązek ochrony tego dziedzictwa, realizowany konsekwentnie do czasów współczesnych dużym nakładem środków – jest to bowiem uważane za jedno z priorytetowych zadań państwowej polityki kulturalnej. W listopadzie 1789 roku Zgromadzenie Narodowe ogłosiło dekret, oddający dobra kościelne we władanie Narodu, w następnym roku utworzono Komisję Zabytków Historycznych (*La Commission des Monuments*), która miała prowadzić badania nad losem „zabytków sztuki i nauki”², wydano też akty prawne, obejmujące ochroną nie tylko dzieła sztuki, ale i wyroby rzemiosła artystycznego, a także dawne dokumenty i rękopisy zagrożone wydarzeniami rewolucyjnymi, pochodzące zazwyczaj ze skonfiskowanych dóbr kościelnych, klasztornych oraz arystokratycznych i składane w magazynach państwowych, gdzie podlegać miały ochronie jako własność narodowa³.

Bogate zbiory dzieł sztuki antycznej i nowożytnej, zgromadzone w Luwrze, dawnej siedzibie królewskiej, postanowiono udostępnić społeczeństwu, tworząc muzeum narodowe. Decyzja ta, podjęta 29 maja 1791 roku przez Zgromadzenie Narodowe, była częścią nowej polityki oświatowej i kulturalnej, zmierzającej do stworzenia systemu powszechnej oświaty oraz powszechnego dostępu do dóbr kultury, zgodnie z przekonaniem, że dobra te są własnością całego narodu (do którego zaliczono w tym czasie wszystkie warstwy społeczne) i stanowią świadectwo jego przeszłości i tożsamości. Prezentowane w otwartym dwa lata później *Muséum Français*, w 1800 roku przemianowanym na *Musée Central des Arts*⁴, miały świadczyć o wielkości narodu francuskiego, o jego związkach z kulturą europejską, a zwłaszcza starożytną rzymską, której Francuzi mieli być naturalnymi następcami i spadkobiercami. Miały być też dowodem, że Paryż stał się w miejsce Rzymu europejską stolicą nauki i sztuki, a Republika Francuska, dzięki swej sile, wyższości swojej oświaty i geniuszowi swoich artystów, jest jedynym krajem na świecie, który może arcydziełom sztuki udzielić nienaruszalnego schronienia⁵.

W latach 1802–1811 realizowano politykę planowego tworzenia muzeów na prowincji i wzbogacania ich o kolekcje dzieł sztuki lub ich kopii. Do 15 placówek znajdujących się w większych miastach prowincjonalnych (do których zaliczono wówczas Brukselę i Genewę) przekazano duże depozyty państwowe, które stanowią podstawę ich dzisiejszych kolekcji sztuki i rzemiosła artystycznego⁶. W 1882 roku wprowadzono podział muzeów na państwowe oraz miejskie i departamentalne⁷, utworzono też przy Luwrze szkołę, znaną odtąd jako *Ecole du Louvre* (Szkoła przy Luwrze). Nauczano

² *La politique du patrimoine jusqu'en 2003* [na: <http://www.vie-publique.fr>].

³ Z. Żygulski jun., *Muzea na świecie*, Warszawa 1982, s. 55; *La politique du patrimoine jusqu'en 2003* [na: <http://www.vie-publique.fr>].

⁴ Z. Żygulski jun., *Muzea...*, dz. cyt., Warszawa 1982, s. 53 i 55.

⁵ Tamże, s. 54.

⁶ *La Grande Encyclopédie*, Librairie Larousse, t. 10, Paris 1975, s. 8282.

⁷ *Décret du 24 janvier 1882 relatif à l'organisation des musées* [na: <http://www.vie-publique.fr>].

w niej w oparciu o kolekcje muzealne, kształcąc historyków sztuki i archeologów, a od 1927 roku także – po raz pierwszy w świecie – muzeologów⁸.

Ustalony w 1882 roku podział muzeów okazał się z czasem niewystarczający, stwierdzono bowiem, że spod kontroli i opieki państwa wyłączone są te muzea, które mu bezpośrednio nie podlegają. W wyniku dyskusji trwających przez całe lata 30. XX wieku uchwalono 10 sierpnia 1941 roku ustawę odnoszącą się do muzeów sztuk pięknych, definiującą muzeum i regulującą sprawę personelu muzealnego. Została ona jednakże unieważniona rozporządzeniem z 9 sierpnia 1944 roku, podobnie zresztą jak wszystkie inne akty prawne wydane podczas wojny przez rząd Vichy⁹.

Wydane 13 lipca 1945 roku przez Rząd Tymczasowy Republiki Francuskiej rozporządzenie wprowadziło prowizoryczną organizację muzeów sztuk pięknych, mimo kilkakrotnych nowelizacji obowiązującą do 2002 roku¹⁰. Postanowienia w nim zawarte ukiepunkowane były na objęcie opieką i kontrolą państwa także kolekcji prowincjonalnych, pozostających dotąd pod wyłącznym zarządem władz i instytucji lokalnych. Zgodnie z ówczesnym przekonaniem o konieczności ochrony przede wszystkim dzieł sztuki i zabytków historycznych oraz archeologicznych, muzeum zostało w rozporządzeniu zdefiniowane jako „każda kolekcja trwała i udostępniona publiczności, złożona z dzieł posiadających wartość artystyczną, historyczną lub archeologiczną”¹¹. Wprowadzono nowy podział na muzea narodowe, klasyfikowane i kontrolowane¹². Wyróżnione ze względu na wyjątkową rangę społeczną zbiorów muzea narodowe należały do państwa, podlegały ministrowi edukacji narodowej i były administrowane w jego imieniu przez Dyрекcję Muzeów Francji. Listę tych placówek ogłoszono w osobnym dekrete – w 1945 roku znajdowały się na niej 24 muzea, w 2002 roku – już 35. Pozostałe muzea, należące do państwa, samorządów terytorialnych lub do instytucji publicznych bądź społecznych podzielone zostały na klasyfikowane i kontrolowane. Muzea klasyfikowane, których listę ogłoszono w osobnym dekrete, wywodziły się w większości z muzeów prowincjonalnych, których zbiory powstały dzięki państwowym depozytom dzieł sztuki i nadal pozostawały własnością państwa¹³. Muzea kontrolowane należały do samorządów terytorialnych różnych szczebli (od regionu do gminy), a znaczna ich część (około 150 spośród 900) była własnością prywatną różnego rodzaju fundacji i stowarzyszeń o celach niezarobkowych. Różnica między muzeami klasyfikowanymi i kontrolowanymi polegała głównie na tym, że pierwsze jako dotowane przez państwo podlegały znacznie bardziej ścisłej kontroli ze strony administracji państwowej. Zgodnie bowiem z rozporządzeniem co najmniej raz w roku miała być w nich przeprowadzana właściwa kontrola działalności, podczas gdy w przypadku muzeów tzw. kontrolowanych nie wyznaczono żadnych konkretnych terminów tego typu audytu¹⁴.

⁸ *L'Ecole du Louvre*, Ministère de la Culture et de la Communication, [Paris b.d.], s. 5.

⁹ *La politique du patrimoine jusqu'en 2003* [na: <http://www.vie-publique.fr>]

¹⁰ *Ordonnance n° 45-1546 du 13 juillet 1945 portant organisation provisoire des musées des beaux-arts* [na: <http://www.paca.culture.gouv.fr>]

¹¹ *Ordonnance n° 45-1546 du 13 juillet 1945 portant organisation provisoire...*, art. 2. Było to zresztą powtórzenie definicji zawartej w unieważnionej ustawie z 1941 r.

¹² *Ordonnance n° 45-1546 du 13 juillet 1945 portant organisation provisoire...*, art. 3 i 6.

¹³ Tamże, art. 6.

¹⁴ Tamże, art. 12 i 14.

Kontrola państwa nad działalnością muzeów, wprowadzona w rozporządzeniu z lipca 1945 roku, przejawiała się w wymaganiu uzyskania pozytywnych opinii ministra edukacji, między innymi w takich sprawach jak ustanowienie i zmiana regulaminu muzeów, określenie zasad pozyskiwania zbiorów czy udostępniania ich dla publiczności¹⁵. Projekt utworzenia nowej placówki muzealnej również musiał być zgłoszony przez organ założycielski Dyrekcji Muzeów Francji – celem uzyskania pozytywnej decyzji ministra edukacji, pozwalającej na jej uruchomienie i dalsze jej funkcjonowanie¹⁶.

Rozporządzenie ustalało również wymagania stawiane pracownikom muzeów, a ściślej; opiekunom zbiorów, którzy winni posiadać odpowiednie kwalifikacje zawodowe. Zostały one określone w dekreście wykonawczym, ogłoszonym w sierpniu 1945 roku¹⁷. W muzeach narodowych i klasyfikowanych mieli pracować wyłącznie kustosze państwowi, mający dyplom ukończenia Ecole du Louvre, zatwierdzony przez ministra edukacji. Dyplomowani kustosze mogli być zatrudniani również w muzeach kontrolowanych, choć te ostatnie nie były zobowiązane do posiadania wyłącznie wykwalifikowanej kadry.

Od sierpnia 1945 roku instytucją, poprzez którą państwo francuskie realizowało swoją politykę wobec dziedzictwa kulturowego przechowywanego w muzeach, była Dyrekcja Muzeów Francji (Direction des Musées de France – DMF), podlegająca najpierw Ministerstwu Edukacji, a następnie, od 1959 roku, Ministerstwu Kultury¹⁸. Do jej zadań należało prowadzenie „administracji muzeów narodowych, zapewnienie naukowego zarządu muzeów klasyfikowanych, nadzoru i kontroli muzeów regionalnych należących do tzw. klasyfikowanych i kontrolowanych, jak również opieki nad Związkiem Muzeów Narodowych”¹⁹. W 1979 roku, w związku z nowym programem rozwoju muzeów, nałożono na Dyrekcję Muzeów Francji także obowiązek przygotowywania i realizacji „polityki władz publicznych w zakresie utrzymywania, ochrony, wzbogacania, badania i waloryzowania dziedzictwa muzeograficznego oraz zapewniania publiczności swobodnego dostępu do niego”²⁰. Od 1991 roku kompetencje te uległy poszerzeniu i objęły również „proponowanie” i realizowanie polityki państwa w dziedzinie dziedzictwa muzeograficznego oraz organizowanie współpracy różnych władz publicznych w tym zakresie”²¹.

W drugiej połowie XX wieku zaczęto odczuwać konieczność podjęcia kroków zmierzających do stworzenia jednolitych reguł opieki nad różnymi rodzajami zbiorów. Ich pogłębiająca się różnorodność oraz rozszerzanie się zakresu pojęcia dziedzictwo przeszłości sprawiły, że przestała już wystarczać definicja muzeum z rozporządzenia z lipca

¹⁵ Tamże, art. 8 i 10.

¹⁶ Brak pozytywnej decyzji skutkowałam zamknięciem placówki przez ministra, zob. *Ordonnance* art. 7.

¹⁷ *Décret n° 45-2075 du 31 août 1945 portant application de l'ordonnance n° 45-1546 du 13 juillet 1945 relative à l'organisation provisoire des beaux-arts* [na: <http://www.legifrance.gouv.fr>].

¹⁸ Ph. Richert, *Rapport d'information fait au nom de la commission des Affaires culturelles par la mission d'information chargée d'étudier la gestion des collections des musées* [na: <http://www.senat.fr>].

¹⁹ *Décret du 18 août 1945*, cyt. za: Ph. Richert, *Rapport d'information fait au nom...*, dz. cyt.

²⁰ *Arrêté du 23 octobre 1979 portant organisation de la direction des musées de France*, cyt. za: Ph. Richert, *Rapport d'information fait au nom...*, dz. cyt.

²¹ *Arrêté du 5 août 1991 relatif à l'organisation de la direction des musées de France*, art. 1 [na: <http://www.paca.culture.gouv.fr>].

1945 roku. Nadal bowiem poza określoną rozporządzeniem strukturą muzeów znajdowały się muzea etnograficzne, muzea przemysłu i techniki, muzea przyrodnicze i powstające licznie ekomuzea. Tymczasem polityka decentralizacji państwa, wprowadzona w drugiej połowie XX wieku, nadała społecznościom lokalnym znaczną samodzielność, w tym także w zarządzaniu podległymi im instytucjami kultury, co z kolei ograniczało dotychczasowy nadzór i kontrolę państwa w odniesieniu do prowincjonalnych zbiorów muzealnych. Co prawda kodeks generalny zbiorowości terytorialnych pozostawiał możliwość „kontroli technicznej państwa” nad muzeami, niemniej jednak stało się powszechnie jasne, iż nie jest to wystarczające rozwiązanie.

Wszystko to stworzyło konieczność wypracowania nowych rozwiązań prawnych, które pozwoliłyby nie tylko na ujednoczenie sposobu zarządzania muzeami, ale dałyby także możliwość roztoczenia nad nimi opieki merytorycznej oraz finansowej ze strony państwa. Trwające latami dyskusje i konsultacje w tej sprawie zostały zwieńczone uchwaleniem w styczniu 2002 roku ustawy o muzeach Francji (*Loi relative aux musées de France*)²². Ustawodawcy nakreślili w niej kilka zasadniczych celów, które dostosować miały muzea francuskie do wymagań realizowanej współcześnie polityki kulturalnej państwa²³.

Zapisy ustawy wprowadzały dostępny dla wszystkich placówek muzealnych tytuł „muzeum Francji” (*musée de France*), który oblił państwo do opieki nad muzeum, które o niego wystąpiło. W ten sposób rozwiązany został problem objęcia kontrolą i opieką państwa wielkiej liczby muzeów, bardzo różnorodnych pod względem historii, rodzaju zbiorów, statusu prawnego i własnościowego, wreszcie wielkości, bez negocjowania ich różnorodności i odrębności, albowiem tytuł ten – jak stwierdzał pierwszy artykuł ustawy – mógł być „...przyznany każdemu muzeum należącemu do państwa, do innej osoby prawnej prawa publicznego lub do osoby prawnej prawa prywatnego o celach niezarobkowych”²⁴. Jednocześnie ten sam artykuł podawał nową definicję muzeum, którym w świetle tej ustawy miała być „każda kolekcja trwała, złożona z dóbr, których zachowanie i prezentowanie odpowiada interesowi społecznemu, zorganizowana pod kątem informowania, edukacji i rozrywki społeczeństwa”²⁵. Definicja ta sankcjonowała współczesną rolę i znaczenie muzeów, które mając nadal za podstawową misję przechowywanie i wzbogacanie kolekcji, nie istnieją jedynie dla tego celu, prawdziwy swój sens odnajdując w tworzeniu relacji między kolekcjami (a więc dziedzictwem przeszłości) i publicznością (a więc współczesnością).

²² *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées de France.*

²³ Cele ustawy zostały przedstawione 20 grudnia 2001 roku w Senacie przez ówczesną minister kultury, Catherine Tasca, zob. <http://www.dmf.culture.gouv.fr>.

²⁴ *Loi n°2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 1; *Code du patrimoine Version consolidée au 20 mai 2010*, art. L441-1.: L'appellation „musée de France” peut être accordée aux musées appartenant à l'Etat, à une autre personne morale de droit public ou à une personne morale de droit privé à but non lucratif.

²⁵ *Loi n°2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 1; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L410-1.: Est considérée comme musée, au sens du présent livre, toute collection permanente composée de biens dont la conservation et la présentation revêtent un intérêt public et organisée en vue de la connaissance, de l'éducation et du plaisir du public.

Zadania, do których powołane jest muzeum i których wypełnianie jest warunkiem uzyskania przez nie tytułu „muzeum Francji”, precyzuje artykuł 2 ustawy. Są to kolejno: utrzymywanie, ochrona i powiększanie kolekcji; udostępnianie jej jak najszerszej publiczności; opracowywanie i realizowanie działań edukacyjnych i upowszechnieniowych; uczestnictwo w rozwoju wiedzy i badań naukowych oraz ich popularyzacja²⁶.

W ich realizacji każde „muzeum Francji” może liczyć na radę i doświadczenie odpowiednich służb państwowych (jak np. Dyrekcja Muzeów Francji, dyrekcje regionalne do spraw kultury, fundusze regionalne dla nabytków muzealnych, różne państwowe i regionalne komisje naukowe oraz inne), których zadaniem jest zapewnienie im pomocy, ale także sprawowanie nad nimi kontroli technicznej i naukowej. Ustawa powołała do życia także Radę Muzeów Francji (*Haut Conseil des musées de France*)²⁷, działającą przy ministrze kultury, składającą się z pięciu reprezentantów władz państwowych i terytorialnych, pięciu pracowników muzeów – kustoszów i konserwatorów, oraz pięciu wybitnych osobistości, z których dwie są przedstawicielami organizacji pozarządowych, będących właścicielami muzeów Francji, a jedna stowarzyszenia reprezentującego publiczność. Rada jest przede wszystkim organem doradczym i opiniodawczym, nie tylko w przypadkach wskazanych w ustawie, ale i we wszystkich innych sprawach dotyczących „muzeów Francji”. Rada zabiera głos w takich sprawach, jak nadanie lub odebranie tytułu „muzeum Francji”, wykreślenie obiektów muzealnych z inwentarza, wypożyczenie lub przemieszczenie zbiorów, przeniesienie prawa własności, wydanie nakazu ochrony i konserwacji zagrożonego obiektu zabytkowego. Rada jest też pomocna w nawiązywaniu współpracy między poszczególnymi muzeami, do czego zachęca ustawa, uznając je za uprzywilejowane miejsca spotkania i edukacji, a także ośrodki nauki, które powinny wymieniać doświadczenia i wspólnie prowadzić badania naukowe.

Tytuł „muzeum Francji” jest swego rodzaju wyróżnieniem, znakiem jakości, wskazującym, że muzeum dobrze służy ochronie swoich zbiorów i że we właściwy sposób udostępnia je publiczności. Posiada go obecnie 1208 muzeów francuskich²⁸, co uprawnia je wszystkie do pomocy i opieki państwa, ale też poddaje jego rygorom i kontroli naukowej i technicznej. Kontrola może być przeprowadzana z inicjatywy ministra kultury lub Dyrekcję Muzeów Francji, ale także na prośbę właściciela zbiorów²⁹.

Ustawa reguluje zasady przyznawania tytułu „muzeum Francji”, przewiduje też, że bezprawne używanie tytułu „muzeum Francji” przez właściciela lub dyrektora instytucji do tego nieuprawnionej, a nawet pozwalanie na używanie go w interesie tej instytucji, podlega karze grzywny w wysokości 15 tys. euro³⁰.

W chwili ogłoszenia ustawy tytuł „muzeum Francji” miały otrzymać automatycznie wszystkie muzea narodowe i klasyfikowane, a także muzea państwowe o statusie uregulowanym odrębnym dekretem, nadającym im samodzielność administracyjną. Na-

²⁶ *Loi n°2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 2; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L441-2.

²⁷ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 3; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L430-1 i L430-2.

²⁸ *Liste des muse de France* [na: <http://www.dmf.culture.gouv.fr>].

²⁹ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...* dz. cyt., art. 9; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-11

³⁰ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 4, 17 i 18; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-5.

tomiast dotychczasowe muzea kontrolowane otrzymać miały ten tytuł pierwszego dnia trzynastego miesiąca po ogłoszeniu ustawy, o ile prawny właściciel muzeum nie sprzeciwił się jego nadaniu lub nie wystąpił przed tym terminem o jego natychmiastowe przyznanie³¹. W tym drugim wypadku tytuł miał być nadany miesiąc po wniesieniu prośby, o ile minister nie wniósł w tym czasie sprzeciwu. Minister mógł wystąpić także przeciw nadaniu tytułu „muzeum Francji” w normalnym trybie, przy czym jego decyzja musiała zawierać uzasadnienie poparte opinią Wysokiej Rady Muzeów Francji. W przypadku pozostałych muzeów tytuł „muzeum Francji” miał być nadawany na prośbę prawnego właściciela, publicznego lub prywatnego, przez ministra kultury (a w określonych przypadkach także przez ministra sprawującego bezpośrednią opiekę nad danym muzeum), po wyrażeniu opinii przez Wysoką Radę Muzeów Francji. Jeżeli jednak prośba pochodziła od właściciela prywatnego (np. fundacji lub stowarzyszenia), musiała on najpierw przedstawić inwentarz dóbr tworzących kolekcję, wykazać brak istnienia gwarancji rzeczowych, które mogłyby obciążać te dobra, jak również istnienie w statucie danej organizacji, będącej właścicielem muzeum, klauzuli przewidującej, że dobra nabyte jako dary, legaty lub z funduszy publicznych (państwowych lub samorządowych) będą trwale włączone do kolekcji. Decyzja o przyznaniu tytułu „muzeum Francji” jest publikowana, wraz z inwentarzem danego muzeum, w Dzienniku Ustaw³².

Jeżeli minister kultury uzna, że muzeum przestało spełniać wymagane w ustawie warunki, a przede wszystkim, że jego kolekcja przestała służyć interesowi publicznemu, może zdecydować o odebraniu tytułu „muzeum Francji”. Wymagana jest przy tym opinia Wysokiej Rady Muzeów Francji. W przypadku muzeum prywatnego z prośbą o wycofanie tytułu „muzeum Francji” może wystąpić również jego prawny właściciel, jednak nie wcześniej niż cztery lata o jego nadaniu³³. Sprawa komplikuje się jednak, jeśli w okresie posiadania tego tytułu dane muzeum korzystało z pomocy finansowej państwa lub zbiorowości terytorialnej, zwłaszcza w pozyskaniu dóbr do kolekcji, lub gdy dobra takie otrzymało w formie daru lub legatu. Ponieważ kolekcje pozyskane dzięki funduszom publicznym, darom i legatom są uznawane za dobro publiczne, i zgodnie z prawem niezbywalne, muszą być przekazane innemu „muzeum Francji” (także i prywatnemu, o ile zagwarantuje ono ich trwałe zachowanie). Dopiero wówczas decyzja ministra o wycofaniu tytułu, wymagająca wcześniejszej opinii Wysokiej Rady Muzeów Francji, nabiera mocy prawnej³⁴.

Szczegółowe dyspozycje na temat procedury nadawania lub wycofywania tytułu „muzeum Francji” zawiera dekret wykonawczy z 25 kwietnia 2002 roku³⁵. Dodaje on między innymi postanowienie, że w przypadku gdy inwentarz kolekcji muzeum starającego się o tytuł „muzeum Francji” zawiera również dobra nieruchomości, jest on pub-

³¹ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 18; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-2.

³² *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 4; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-1.

³³ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 4; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-3.

³⁴ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 4; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-3.

³⁵ *Décret n° 2002-628 du 25 avril 2002 pris pour l'application de la loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées de France.*

likowany także w rejestrze hipotecznym. Właściciel prywatny „muzeum Francji”, nabywając nowe dobra do kolekcji, musi sprawdzić, czy nie są one obciążone wpisem o gwarancjach rzeczowych. Musi też nabyte dobra wpisać do inwentarza i przynajmniej raz w roku publikować informacje o nich w Dzienniku Ustaw, czyli w taki sam sposób, jak inwentarz początkowy³⁶.

W przypadku muzeów nienależących do państwa ani do żadnej innej z jego instytucji publicznych, między państwem a danym muzeum zawierana jest umowa, precyzująca warunki jego działania i wprowadzanie w życie postanowień ustawy. Jeśli w ciągu czterech lat od nadania tytułu „muzeum Francji” umowa taka nie zostanie zawarta, tytuł ten może zostać wycofany, przy zachowaniu warunków przewidzianych w artykule 4 ustawy³⁷.

Jak widać, uzyskanie tytułu „muzeum Francji” uzależnione jest od spełnienia określonych warunków, co może być trudne, zwłaszcza dla muzeów niewielkich, pozbawionych wykwalifikowanego personelu. W zamian jednak – jak przewiduje artykuł 5 ustawy – muzea, które ten tytuł uzyskać zdołały, mogą korzystać z rady i doświadczenia służb państwowych. Jednocześnie podlegają ich kontroli naukowej i technicznej oraz okresowym inspekcjom, sprawdzającym warunki ich działania i realizację ustawowych zadań³⁸.

Jak wynika zarówno z definicji muzeum, jak i z wyliczenia jego podstawowych zadań, pierwszą powinnością muzeum Francji pozostaje – mimo ważności innych – przechowywanie, konserwowanie, badanie i wzbogacanie kolekcji. Jest to tak ważne, że znaczna część ustawy poświęcona jest związanym z tym zagadnieniom – ustalone zostały kwalifikacje personelu naukowego i konserwatorskiego, następnie zasady przechowywania zbiorów, ich zbywania, prowadzenia dokumentacji, czyli inwentarza.

Zgodnie z ustawą personel zajmujący się wypełnianiem naukowych i konserwatorskich zadań muzeum musi mieć odpowiednie kwalifikacje, określone dokładniej w dekreтах wykonawczych do ustawy, z 25 kwietnia 2002 roku³⁹. Kwalifikacje te zdobywane się przez akceptowane i utrzymywane przez państwo szkoły, przede wszystkim przez Institut National du Patrimoine, Ecole du Louvre, Ecole Nationale des Chartes oraz przez niektóre wydziały uniwersyteckie. Ustawa ujednocila również sprawę kwalifikacji personelu opiekującego się zbiorami, prowadzącego badania naukowe, zajmującego się edukacją i animacją oraz obsługą publiczności. Nie podając szczegółowych wskazówek (te znajdują się w dekreście z 2 maja 2002 roku), stwierdza jednak stanowczo, że personel ten musi mieć odpowiednie kwalifikacje⁴⁰.

³⁶ *Décret n° 2002-628 du 25 avril 2002 pris pour l'application...*, dz. cyt., art. 8 [na: <http://www.vie-publique.fr>].

³⁷ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 5; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-4.

³⁸ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 5; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-11.

³⁹ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 6; *Décret n° 2002-628 du 25 avril 2002 pris pour l'application...*, dz. cyt., art. 10-13; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-8.

⁴⁰ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 7; *Décret n°2002-852 du 2 mai 2002 pris en application de la loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées de France*, art. 8. [na: <http://www.legifrance.gouv.fr>]; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L442-9.

Wzbogacanie zbiorów czy to w drodze kupna, czy też daru lub legatu, a także przeprowadzania konserwacji przedmiotów należących do kolekcji muzealnych, wymaga uzyskania pozytywnej opinii odpowiedniej instancji naukowej⁴¹. Dla muzeów należących do państwa lub do jednej z jego instytucji publicznych, instancje takie wyznaczane są lub tworzone przez rozporządzenia dotyczące poszczególnych muzeów. Jeśli takich rozporządzeń brak, właściwą instancją jest Komitet Konsultacyjny muzeów narodowych, utworzony w 1990 roku. Natomiast w przypadku muzeów nienależących do państwa ani do żadnej z jego instytucji publicznych, sprawami tymi zajmuje się Regionalna Komisja naukowa kolekcji muzeów Francji. Obraduje ona dwa razy w roku, osobno rozpatrując projekty nabycia i konserwacji zbiorów. Istnieje też możliwość tworzenia komisji międzyregionalnych, gdy dwóch lub więcej prefektów regionalnych zgłosi taki wniosek. Komisja międzyregionalna zastępuje komisje regionalne w zainteresowanych regionach. Z kolei Państwowa Komisja naukowa kolekcji muzeów Francji opiniuje projekty nabycia lub konserwacji zbiorów między innymi na prośbę prawnego właściciela kolekcji, gdy Komisja regionalna lub międzyregionalna wyraziła wcześniej opinię negatywną; na prośbę przewodniczącego tychże komisji; na prośbę dyrektora Muzeów Francji, oraz gdy prawo pierwokupu ma zostać zastosowane na rzecz muzeum nienależącego do państwa, jak również w przypadku prośby o deklasację oraz sprzedaż dobra muzealnego zdeklasowanego.

Ustawa z 2002 roku uregulowała również sprawę trwałości zbiorów „muzeów Francji”. Przynajmniej w części stwierdza ona niezbywalność kolekcji, które stanowią własność publiczną, a więc tych, które znajdują się w muzeach należących do państwa lub do zbiorowości terytorialnych. Niezbywalność zbiorów dotyczy również muzeów prywatnych w przypadku tej ich części, która została nabyta – w okresie posiadania tytułu „muzeum Francji” – z funduszy publicznych albo w drodze daru lub legatu⁴².

Zbiory „muzeów Francji” są chronione prawnie, nie podlegają zajęciu sądowemu, a popełnione przeciw nim przestępstwa, na przykład kradzież czy zniszczenie, nie podlegają przedawnieniu⁴³. Dotyczy to także muzeów prywatnych, od chwili, gdy zgodnie z przepisami ustawy ich inwentarz został ogłoszony w dzienniku urzędowym. W razie zagrożenia zniszczeniem części lub całości kolekcji „muzeum Francji”, gdy właściciel mimo nakazu nie podejmuje żadnych kroków przeciwdziałających zagrożeniu, możliwe jest tymczasowe przymusowe przeniesienie jej do innego muzeum Francji.

Istnieje możliwość wykreślenia okazu muzealnego z inwentarza, jednakże po konsultacji z komisją naukową – z wyjątkiem wszakże darów, legatów lub nabytków poczynionych z dotacji państwowych lub samorządowych⁴⁴. Sprzedaż wykreślonych z inwentarza dóbr muzealnych – możliwa w przypadku muzeów prywatnych – musi zostać

⁴¹ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 10 i 15; *Décret n° 2002-628 du 25 avril 2002 pris pour l'application...*, dz. cyt., art. 14-25; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L451-1 i L452-1.

⁴² *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 11; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L451-3, L451-4, L451-10.

⁴³ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 11; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L451-4.

⁴⁴ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, art. 11; *Code du patrimoine...*, art. L451-5.

zgłoszona odpowiednim władzom administracyjnym, które mają prawo ich pierwokupu w imieniu muzeów. Właściciel wyznacza cenę, przy braku jednak zgody na nią obowiązuje cena wyznaczona przez sąd właściwy dla spraw wywłaszczeń. Dopiero wobec odmowy zakupu przez władze administracyjne lub wobec braku odpowiedzi przez dwa miesiące, właściciel odzyskuje prawo swobodnej sprzedaży zdeklasowanego obiektu muzealnego⁴⁵.

Zbiory należące do kolekcji muzeów Francji mogą być przekazywane nieodpłatnie między muzeami należącymi do osób prawnych publicznych. Przekaz taki wymaga zatwierdzenia przez ministra kultury, po zaopiniowaniu przez Radę Muzeów Francji. Również dobra z kolekcji należących do osób prawnych prywatnych mogą być przekazywane, odpłatnie lub nieodpłatnie, jedynie innym muzeom Francji, o ile pochodzą z darów, legatów lub funduszy państwowych czy samorządowych. Oczywiście i tu wymagana jest zgoda ministra i opinia Rady Muzeów Francji⁴⁶.

Ustawa z 2002 roku wprowadziła obowiązek wpisywania kolekcji do inwentarza oraz do przeprowadzania jego kontroli co 10 lat⁴⁷. Inwentarz musi być prowadzony na bieżąco, jest to przy tym dokument jedyny, niepodrabialny, datowany i parafowany przez specjalistę odpowiedzialnego za zbiory, wpisującego wszystkie nabywane dobra w kolejności ich włączenia do kolekcji. Dobra, które złożone są w „muzeum Francji” jako depozyty, wpisywane są w osobnym rejestrze. Każdy przyjęty do kolekcji przedmiot otrzymuje numer, trwale nanoszony na jego powierzchnię. W inwentarzu, oprócz nazwy, numeru i skróconego opisu, zamieszczane są informacje o dacie i sposobie nabycia przedmiotu, a także treść opinii instancji naukowej. Wykreślenie przedmiotu znajdującego się w inwentarzu „muzeum Francji” może nastąpić w przypadku jego całkowitego zniszczenia, wpisu pomyłkowego, przeniesienia między „muzeami Francji” należącymi do tej samej osoby prawnej, przekazania własności lub deklasacji.

Ustawa reguluje również sprawę własności depozytów państwowych, przekazanych przed 1910 rokiem muzeum należącym do zbiorowości terytorialnych, będących często najcenniejszą częścią ich zbiorów. Jeżeli w chwili ogłoszenia ustawy depozyty te znajdowały się w muzeum należącym do zbiorowości terytorialnej, któremu pierwotnie zostały powierzone, stawały się automatycznie własnością tej zbiorowości i włączane były do kolekcji muzeum, chyba że zbiorowość terytorialna wyraziła sprzeciw lub tytuł „muzeum Francji” nie został danemu muzeum przyznany.

Jeżeli chodzi o wypożyczenia i depozyty między muzeami Francji, należącymi do państwa, ich warunki ustala dekret. Odbywają się one pod nadzorem komisji naukowej, które je opiniuje, sprawdza stan zachowania wypożyczanych obiektów, jak również gwarancje bezpieczeństwa oferowane na czas transportu i ekspozycji przez wypożyczającego. Warunkiem wypożyczenia jest również zgoda wypożyczającego na stały nadzór osoby posiadającej odpowiednie kompetencje, oddelegowanej w tym celu przez komisję, oraz na pokrycie wszystkich kosztów ewentualnej konserwacji w przypadku uszkodzenia przedmiotu.

⁴⁵ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 11; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L451-6.

⁴⁶ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 11; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L451-1, L451-8.

⁴⁷ *Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées...*, dz. cyt., art. 12; *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L451-2.

Jeśli chodzi o konserwację obiektów tworzących kolekcje „muzeów Francji”, jej podjęcie musi być poprzedzone konsultacją z wymienionymi już instancjami naukowymi. Konserwacja musi być przeprowadzana przez specjalistów posiadających odpowiednie kwalifikacje oraz doświadczenie zawodowe. Ustawa odsyła do dekretu z 25 kwietnia 2002 roku, precyzującego, jakie kwalifikacje uprawniają do wykonywania konserwacji lub do jej nadzorowania w „muzeach Francji”. Tak więc konserwację zbiorów prowadzić lub nadzorować mogą osoby posiadające dyplom (francuski lub jednego z państw Unii Europejskiej), potwierdzający wykształcenie zawodowe w dziedzinie konserwacji i restauracji dziedzictwa, na poziomie magisterium lub co najmniej czterech lat studiów, osoby, których doświadczenie zawodowe w dziedzinie konserwacji zostało potwierdzone w sposób przewidziany przez kodeks nauczania, a także osoby, które w ciągu pięciu lat poprzedzających ogłoszenie dekretu zajmowały się konserwacją obiektów muzealnych i których uprawnienia zatwierdzone zostały przez ministra kultury.

Do priorytetowych zadań muzeów należy udostępnianie zbiorów i współpraca z publicznością, dlatego ustawa i wcielające ją w życie dekrety poświęcają tym zagadnieniom sporo miejsca. Jednym ze sposobów udostępniania zbiorów jest oczywiście organizowanie wystaw i odpowiednia polityka dotycząca opłat za wstęp. W celu umożliwienia dostępu do zbiorów jak najszerszej publiczności ustawa przewiduje, że dzieci i młodzież do lat 18 mają wolny wstęp na wystawy stałe w muzeach należących do państwa.

Jednakże udostępnianie zbiorów to nie tylko wystawy, ale także i upowszechnianie wiedzy o nich poprzez popularne publikacje, zajęcia edukacyjne, animację i mediację kulturalną. Działalność ta musi być prowadzona przez osoby posiadające odpowiednie kwalifikacje. Mogą się tym więc zajmować kustosze muzealni lub inni funkcjonariusze (państwowi lub terytorialni) z różnych innych dziedzin związanych z ochroną dziedzictwa, nauczaniem, badaniami naukowymi oraz kulturą i dokumentacją. Zadania te mogą w muzeach Francji należących do właścicieli prywatnych (a wyjątkowo także w muzeach publicznych) pełnić osoby niebędące funkcjonariuszami państwa, ale posiadające odpowiednie wykształcenie, a więc dyplomy uczelni wyższych w dziedzinach reprezentowanych w zbiorach tych muzeów lub w dziedzinie obsługi publiczności, upowszechniania, animacji i mediacji kulturalnej oraz turystyki i komunikacji społecznej. W niektórych przypadkach jedna ekipa może obsługiwać kilka muzeów – zdarza się tak w niewielkich muzeach należących do miasta lub departamentów, podlegających jednemu dyrektorowi i jego zespołowi.

*

W 2004 roku ustawa o muzeach Francji została włączona do wspomnianego Kodeksu Dziedzictwa (*Code du Patrimoine*). Znalazły się w nim również inne ustawy i rozporządzenia, dotyczące dziedzictwa przeszłości i jego ochrony, w zakresie takim jak ochrona dóbr kultury i zagadnienia prawne z tym związane, archiwa, biblioteki, muzea, dziedzictwo archeologiczne, zabytki historyczne, miejsca i krajobrazy pod ochroną. Kodeks nie tworzył nowych przepisów, opierał się wyłącznie na już istniejących, natomiast porządkował je i upraszczał. Jego celem było zgromadzenie w jednym miejscu rozproszonych przepisów prawnych, a dzięki temu ułatwienie wszystkim dostępu do nich.

Zostały w nim natomiast zdefiniowane dwa istotne dla ochrony dóbr kultury pojęcia: dziedzictwo przeszłości i skarb narodowy. Dziedzictwo przeszłości (*patrimoine*)

to według Kodeksu „całość dóbr, nieruchomości i ruchomych, będących własnością publiczną lub prywatną, które posiadają wartość historyczną, artystyczną, archeologiczną, estetyczną, naukową lub techniczną”⁴⁸. Natomiast skarb narodowy to wszelkie „dobra należące do kolekcji publicznych i kolekcji muzeów Francji, dobra zaklasyfikowane na podstawie przepisów dotyczących zabytków historycznych i archiwów, jak również inne dobra, które posiadają wyjątkową wartość dla dziedzictwa narodowego z punktu widzenia historii, sztuki lub archeologii, są uważane za skarby narodowe”⁴⁹.

BIBLIOGRAFIA

- Arrêté du 5 août 1991 relatif à l'organisation de la direction des musées de France*, art. 1. [na: <http://www.paca.culture.gouv.fr>].
- Arrêté du 23 octobre 1979 portant organisation de la direction des musées de France, Code général des collectivités territoriales* [na: <http://www.legifrance.gouv.fr>].
- Décret du 24 janvier 1882 relatif à l'organisation des musées [na: <http://www.vie-publique.fr>].
- Décret n° 2002-628 du 25 avril 2002 pris pour l'application de la loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées de France [na: <http://www.vie-publique.fr>].
- Décret n°2002-852 du 2 mai 2002 pris en application de la loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées de France*, art. 8 [na: <http://www.legifrance.gouv.fr>].
- Décret n° 45-2075 du 31 août 1945 portant application de l'ordonnance n° 45-1546 du 13 juillet 1945 relative à l'organisation provisoire des beaux-arts* [na: <http://www.legifrance.gouv.fr>].
- L'École du Louvre*, Ministère de la Culture et de la Communication, [Paris b.d.],
- La Grande Encyclopédie*, Librairie Larousse, t. 10, Paris 1975.
- La politique du patrimoine jusqu'en 2003* [na: <http://www.vie-publique.fr>].
- Loi relative aux musées de France. Exposé des motifs du texte final* [na: <http://www.dmf.culture.gouv.fr>].
- Loi n° 2002-5 du 4 janvier 2002 relative aux musées de France; Code du patrimoine Version consolidée au 20 mai 2010 [na: <http://www.legifrance.gouv.fr>].
- Ordonnance n° 45-1546 du 13 juillet 1945 portant organisation provisoire des musées des beaux-arts [na: <http://www.paca.culture.gouv.fr>].
- Ph. Richert, *Rapport d'information fait au nom de la commission des Affaires culturelles par la mission d'information chargée d'étudier la gestion des collections des musées* [na: <http://www.senat.fr>].
- Żygulski Z. jun., *Muzea na świecie*, Warszawa 1982.

⁴⁸ *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L 1: Le patrimoine s'entend, au sens du présent code, de l'ensemble des biens, immobiliers ou mobiliers, relevant de la propriété publique ou privée, qui présentent un intérêt historique, artistique, archéologique, esthétique, scientifique ou technique [na: <http://www.legifrance.gouv.fr>].

⁴⁹ *Code du patrimoine...*, dz. cyt., art. L. 111-1: Les biens appartenant aux collections publiques et aux collections des musées de France, les biens classés en application des dispositions relatives aux monuments historiques et aux archives, ainsi que les autres biens qui présentent un intérêt majeur pour le patrimoine national au point de vue de l'histoire, de l'art ou de l'archéologie sont considérés comme trésors nationaux [<http://na: www.legifrance.gouv.fr>]